

VIITTOMAKIELILOIKKA

Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma 2010–15

Arviointi ja jatkotavoitteet

KUUROJEN
LIITTO

Sisällys

1 Arviointia: miten päätavoitteet toteutuivat?	3
1.1. Viittomakielilaki	3
1.2 Viittomakieliasiain neuvottelukunnan perustaminen	6
1.3 Viittomakielisten peruspalvelujen turvaaminen	7
1.4 Viittomakielen tutkimus	7
1.5 YK:n vammaisten ihmisoikeussopimuksen soveltaminen	8
2 SUUNTAVIIVOJA TULEVILLE TAVOITTEILLE	10
2.1 Viittomakielilakia valmistelleen työryhmän kannanotto jatkotyön pohjana	10
2.2. Miten yhteistyöhankkeita jatketaan?	11
2.2.1 Viittomakielisen yhteisön moninaisuus	12
A. Suomenruotsalainen viittomakieli	12
B. Viittomakieltä käyttävät kuulevat (Codat)	14
C. Maahanmuuttajat	15
2.2.2 Kielenkehityksen ja kieliympäristön varmistaminen ja vaaliminen	15
D. Lapsen oikeus saada kieli	16
E. Varhaiskasvatus	17
F. Perusopetus	17
2.2.3 Viittomakieliset osana yhteiskuntaa – tuuliajolla vai kippareina?	19
G. Tiedonsaanti ja digitalisaatio	20
H. SOTE- ja aluehallintouudistus	21
I. Viittomakielen tulkkauksen järjestäminen	23
3 Uudet tavoitteet: NYT OTETAAN VIITTOMAKIELILOIKKA!	24

1 Arviointia: miten päätavoitteet toteutuivat?

Suomen viittomakielten kielipoliittisen ohjelman 2010–2015 (*myöhemmin: KIPO 2*) keskeisimmät suositukset kiteytettiin seuraaviin viiteen päätavoitteeseen:

1. Viittomakielilain säätäminen
2. Viittomakieliasiain neuvottelukunnan perustaminen
3. Viittomakielisten peruspalvelujen turvaaminen
4. Viittomakielen tutkimus
5. YK:n vammaisten ihmisoikeussopimuksen soveltaminen

Kielipoliittisessa ohjelmassa asetettiin myös yhteensä 36 yksityiskohtaisempaa tavoitekokonaisuutta, joiden toteutumista pyrittiin ohjelmakaudella edistämään. Jälkeenpäin voidaan kuitenkin arvioida, että osa ohjelman tavoitteista oli niin laaja-alaisia, että niiden edistämiseen ei kauden aikana ehditty edes ryhtyä. Ohjelman eräänä heikkoutena voidaan todeta olleen myös sen, että tavoitteille ei nimetty vastuutahoja – etenkin silloin, jos asia ulottuu usean vastuuviranomaisen tehtäväkentälle, se helposti jää odottamaan parempaa aikaa.

Viittomakielilain säätämisen osalta suuri kiitos vastuun ottamisesta ja kantamisesta prosessin loppuun asti kuuluu oikeusministeriölle. Viittomakielilaki (359/2015) tuli voimaan 1.5.2015, ja vaikka viittomakieliasiain neuvottelukunnan perustaminen tai muu yksityiskohtaisempi säätely ei lakiin sisällykään, viittomakielilain merkitystä ei pidä vähätellä. Viittomakielilakiin sisällytetty viranomaisen velvoite *edistää viittomakieltä käyttävien oikeutta käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään* on se keino, jonka avulla työtä viittomakielisten peruspalvelujen turvaamiseksi ja viittomakielen tutkimuksen vakiinnuttamiseksi voidaan jatkaa. Etenkin nyt, kun Suomessa on myös uusi yhdenvertaisuuslaki (1324/2015) ja YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista on viimein ratifioitu, viittomakielisellä yhteisöllä on aiempaa vankempi jalansija vaatia kielellisten oikeuksien toteutumista.

Tässä luvussa tarkastellaan kyseisten päätavoitteiden toteutumista v. 2010 lähtien. Sen jälkeen on koottu suuntaviivoja sille, miten kielipoliittista edunvalvontatyötä on tarkoitus jatkaa lähivuosina. Lopuksi esitetään uudet lähiajan tavoitteet ja tarjotaan konkreettisia työkaluja yhteistyöneuvotteluihin. Toivottavasti niistä on apua sekä viittomakielisille itselleen että viranomaisille, jotka palveluja suunnittelevat.

1.1. Viittomakielilaki

KIPO 2:n päätavoite oli viittomakielilain eli viittomakielisen yhteisön oman kielilain säätäminen:

Perustuslaki velvoittaa ottamaan viittomakielen ja viittomakieltä käyttävien oikeudet huomioon lainsäädännön eri osa-alueilla. Tämä velvoite ei vielä toteudu riittävän hyvin. On säädettävä oma erillinen kielilaki vahvistamaan viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumista muun muassa seuraavilla osa-alueilla:

a) Viittomakielisten lasten kielellisten oikeuksien turvaaminen: Viittomakielisten lasten kielellisen ja kulttuurisen identiteetin kehitystä on tuettava jo varhain. Omakielinen päivähoito on turvattava. Viittomakielisen kielipesätoiminnan käynnistämiseen on osoitettava varat.

b) Viittomakielisten opetus: Viittomakielisten oikeus saada opetusta omalla äidinkielellään on turvattava. Viittomakielisen koulun perustamisen edellytykset on selvitettävä, samoin se, montako kiertävää viittomakielistä opettajaa tarvitaan haja-asutusalueilla asuvien oppilaiden opetukseen. Kuulon asteesta ja käytetyistä apuvälineistä riippumatta jokaisen kuuron, kuurosokean, huonokuuloisen, sisäkorvaistutetta käyttävän tms. lapsen tiedollista ja sosiaalista kehitystä on tuettava hänen lahjakkuuttaan vastaavalla tavalla ja hänelle parhaiten soveltuvalla kielellä tai menetelmällä.

c) Viittomakielisten tiedonsaanti: Viranomaisten on tiedottamisessa ja muussa viestinnässä vastattava siitä, että suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjät saavat tietoa omalla kielellään – joiltakin osin tämä on varmistettava lainsäädännöllä.

Kielipoliittisen ohjelman julkistamisen jälkeen oikeusministeriö asetti heti uuden viittomakielisten kielellisiä oikeuksia selvittävän työryhmän – edellinen työryhmä oli tarkastellut viittomakielisten oikeuksia vuonna 1996. Työryhmän laatima mietintö *Viittomakielisten kielelliset oikeudet* julkistettiin keuhällä 2011 (OMML 24/2011¹).

Työryhmän lähtökohtana oli oikeusministeriön aiempi viittomakielen asemaa kartoittaneen työryhmän mietintö. Erityisesti haluttiin selvittää, miten vuoden 1996 suositukset ovat käytännössä toteutuneet. Työryhmän työtä ohjasi perusoikeus- ja ihmisoikeusnäkökulma. Viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta keskeisinä teemoina käsiteltiin varhaislapsuutta, opetusta, koulutusta, tutkimusta ja kulttuuria, tulkkausta sekä tiedonvälitystä koskevia kysymyksiä. Lisäksi käsiteltiin suomenruotsalaista viittomakieltä ja kuurojen maahanmuuttajien tilannetta.

Osa vuoden 1996 mietinnön suosituksista ei ollut toteutunut lainkaan. Työryhmä havaitsi, että viittomakielisille myönnetyt oikeudet ja palvelut näyttävät usein tarjoutuvan pelkästään kuurouteen liitetyn vammaisuuden määrittelyn kautta, eivätkä kieli- ja kulttuuriryhmän oikeuksien perusteella.

Työryhmän näkemyksen mukaan keskeistä on ensinnäkin viranomaisten tietoisuus viittomakielestä ja sen merkityksestä kieli- ja kulttuuriyhteisölle ja toiseksi viittomakielisen yhteisön osallistaminen sitä koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi tarve hallinnonalojen rajat ylittävään jatkuvaan yhteistyöhön tuli työskentelyn aikana selvästi esille. Yksi mahdollisuus varmistaa riittävä tiedonkulku ja yhteistyö on oikeusministeriön yhteydessä toimiva kieliasian neuvottelukunta, jossa viittomakieltä koskevilla kysymyksillä voisi olla oma erillinen roolinsa.

Kesäkuussa 2011 julkistettu pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma² sisälsi viisi nimenomaista kehittämisohdotusta viittomakieleen liittyen. Sen mukaan oli tarkoitus, että viittomakielisten oikeuksien toteutumista kehitetään ja mahdollisuus säätää viittomakielilaki selvitetään. Lisäksi tavoitteena oli, että viittomakielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja sekä Kansaneläkelaitoksen (Kela) järjestämiä tulkkauspalveluja kehitetään. Kaikkia vähemmistökieliä koskeva tavoite oli laatia ”kansallinen kielistrategia, jossa määritellään tavoitteet ja toteutustavat kansallisen kielivarannon monipuolistamiseksi. Kansallisen kielivarannon kehittämisessä kiinnitetään erityistä huomiota saamen, romanikielen sekä viittomakielen asemaan.”

Tavoitteista ensimmäinen toteutui: viittomakielisten oikeuksien toteutumista ryhdyttiin kehittämään lähinnä opetushallinnon alalla (ks. s. 17) ja viittomakielilain säätämistä alettiin selvittää. Oikeusministeriön arviomuistio viittomakielilain tarpeesta valmistui alkuvuonna 2013³ ja loppuvuodesta 2013 oikeusministeriö

¹ <http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/242011viittomakielistenkielelliset oikeudet.html>

² <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a>

³ http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1373371295256/Files/Arviomuistio_vittomakieli_korjattu_10.7..pdf

asetti viittomakielilakia valmistelevalle työryhmälle laatimaan hallituksen esityksen viittomakielilakiin. Hallituksen esitystä viittomakielilakiin käsittelevä työryhmä esitti mietinnössään⁴ myös kannanoton niistä kehittämistoimenpiteistä, joita se piti kiireellisimpinä, mutta joihin suppealla yleislailla ei suoraan voitu vaikuttaa. KIPOL:ssa esille tuotua vaatimusta viittomakieliasian neuvottelukunnasta ei voitu sisällyttää viittomakielilakiin, mutta jo ennen viittomakielilain voimaantuloa oikeusministeriö asetti kehittämis- ja uudistamishankkeena Viittomakielen yhteistyöryhmän ajalle 16.3.2015–31.12.2016 seuraamaan viittomakielen kielioloja⁵.

Viittomakielilaki (359/2015) tuli voimaan 1.5.2015.⁶

Viittomakielilain symbolinen merkitys viittomakieliselle yhteisölle on suuri. Nyt perustuslaissa annettua toimeksiantoa on selkiytetty ja työtä kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi on hyvä jatkaa. Viittomakielilaki on käännetty suomalaiselle ja suomenruotsalaiselle viittomakielelle ja se on yksi ensimmäisistä viittomakielelle käännetyistä laeista, jotka on liitetty Finlex-tietokantaan. Hallituksen esitys (HE 294/2014) sisältää laajat yleiset ja yksityiskohtaiset perustelut viittomakielisten kielellisten oikeuksien ja osalta⁷. Esitykseen sisältyy myös lukuisia sellaisia kehitystarpeita, joita lakia valmistellessa tunnustettiin.

Kansainvälisesti ainutlaatuinen edistysaskel on viittomakielilain 1 § 1. mom. määritelmä viittomakieltä käyttävästä henkilöstä sellaisena, *jonka oma kieli on viittomakieli*. Tämä kattaa myös äidinkieltään viittomakieliset kuulevat henkilöt (ns. codat⁸), ja tunnustaa heidän kielellisen ja kulttuurisen identiteettinsä monimuotoisuuden. Lain 2 §:n mukaan *tarkoituksena on edistää viittomakieltä käyttävän kielellisten oikeuksien toteutumista*.

Viittomakielilain 3 § asettaa viranomaisille *edistämismääräyksen*. Eduskunta antoi lakia hyväksyessään lausuman, jonka nojalla edistämismääräyksen toimeenpanoa voidaan seurata (EV 346/2014 vp).

Viittomakielilain 4 § sisältää viittaukset voimassa olevaan lainsäädäntöön. Erityisesti viittaus potilas- ja asiakaslakeihin on Kuurojen Liiton mielestä ongelmallinen, koska nämä lait ovat osoittautuneet erittäin heikosti toimiviksi. Tätä kirjoitettaessa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain valmistelu ja maakuntalain valmistelu ovat kesken. Kuurojen Liitto on vaikuttamistyössään korostanut sitä, ettei viittomakielilakia voi uudistuksessa sivuuttaa, vaan viittomakielen käytöstä on määrättävä muun muassa palvelujen kieltä ja viestintää koskevissa pykälissä.

Esimerkiksi sitä, minkä säädöksen turvin kuuro lapsi voi saada kielen, laki ei siis sisällä (vrt. Islannin viittomakielilaki⁹). Se ei sisällä myöskään muita uusia tai suoria oikeuksia yksilölle, vaan ne määritellään edelleen muussa lainsäädännössä. Esimerkiksi kuuron lapsen oikeudesta viittomakieleen tulisi säätää erityislainsäädännössä vammaislainsäädännön uudistamisen yhteydessä.

⁴ http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1411039009003/Files/OM_julkaisu_42_2014.pdf

⁵ http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/valmisteilla/kehittamishankkeet/kSpXbtpP/OM_5_021_2015_suomeksi_20150316133_025.pdf

⁶ <http://www.finlex.fi/fi/laki/viittomakieli/20150359> (SVK); <http://www.finlex.fi/sv/laki/viittomakieli/20150359> (SRVK);

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150359> (SU); <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2015/20150359> (SV)

⁷ https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_294+2014.pdf (SU);

https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/HallituksenEsitys/Documents/rp_294+2014.pdf (SV)

⁸ coda = child(ren) of deaf adults (engl.) = kuurojen vanhempien kuuleva lapsi

⁹ <http://www.deaf.is/english/status-of-icelandic-sign-language/>

KIPO 2 –tavoitteisiin sisältyi toivomus, että viittomakielisten oikeuksista esimerkiksi opetuksen ja tiedonsaannin osalta säädettäisiin täsmällisemmin viittomakielilaisissa tai että viittomakielilain säätämisestä automaattisesti seuraisi muutoksia erityislainsäädäntöön. Samaan aikaan viittomakielilain valmistelun kanssa kävi ilmeiseksi, että valtion talous on suurissa vaikeuksissa ja tämä osaltaan on hidastanut ja osin estänyt erityislainsäädännön muutosten tekemistä. Varsinkaan kunnille ei ole haluttu asettaa uusia velvoitteita. – Toisaalta usein ei ole kyse ”uusista” velvoitteista, sillä esimerkiksi perusopetuksen kohdalla voidaan katsoa perusopetuslain sinällään takaavan myös viittomakieltä käyttävän kuuron lapsen oikeudet, mikäli kunta vain osaisi tai haluaisi järjestää opetuksen sellaisen tulkinnan mukaan.

Viittomakielilaki on hyvä työkalu viittomakielen käytön edistämiseen muun muassa palveluissa, mutta luonteeltaan puitelakimainen suppea yleislaki ei välttämättä ole riittävä ratkaisu. Viranomaisille annetaan laissa *edistämisvelvoite*, mutta lailla ei ole valvontamekanismia, mikä johtaa siihen, että viittomakielisen yhteisön on edelleen kehitettävä keinoja, joilla viranomaisten tietoisuutta viittomakielisyydestä lisätään.

1.2 Viittomakieliasian neuvottelukunnan perustaminen

KIPO 2:ssa toista päätavoitetta eli viittomakieliasian neuvottelukunnan perustamista perusteltiin lyhyesti näin:

Valtion tulee asettaa viittomakieliasian neuvottelukunta valvomaan viittomakielilain ja muun kielellisiä oikeuksia koskevan lainsäädännön toteutumista. Mahdollisuus käyttää viittomakieltä jokapäiväisessä elämässä on turvattava.

Viittomakielilain säätämisen yhteydessä ei perustettu uutta valvontamekanismia. Oikeusministeriö kuitenkin asetti keväällä 2015 viittomakielen yhteistyöryhmän, johon on kutsuttu sekä viittomakielisen yhteisön edustajia että eri ministeriöiden edustajia. Yksi työryhmän tehtävistä on seurata viittomakielilain toimeenpanoa. Valtioneuvosto asetti 17.3.2017 neljännen kieliasian neuvottelukunnan toimikaudeksi 1.4.2016–31.3.2020. Ensimmäistä kertaa neuvottelukuntaan nimitettiin myös viittomakielten edustaja (Kaisa Alanne).

Eduskunnassa puolestaan ryhmä kansanedustajia perusti toukokuussa Eduskunnan viittomakielten verkoston. Verkosto on avoin sekä kansanedustajille, että eduskunnassa työskenteleville. Verkoston tarkoituksena on lisätä tietoa viittomakielistä ja niiden käytöstä, parantaa viittomakieliä käyttävien asemaa yhteiskunnassa, sekä edistää viittomakieliä koskevaa lainsäädäntöä ja välittää tätä koskevaa tietoa. Tarkoituksensa toteuttamiseksi verkosto voi järjestää erilaisia tilaisuuksia eduskunnassa, sekä luentoja ja tutumiskäyntejä, yhteistyössä alalla toimivien järjestöjen kanssa. Verkosto käyttää asiantuntijoinaan viittomakieltä käyttävien asioita ajavien yhdistysten ja liittojen edustajia.

1.3 Viittomakielisten peruspalvelujen turvaaminen

KIPO 2 –ohjelmakaudella vaikeinta oli edistää kolmatta suurta tavoitetta: ”Viittomakielisten peruspalvelujen turvaaminen”. Tämä tavoite on erittäin laaja, sillä siihen kuuluu monen eri hallinnonalan tehtäviä:

Valtion ja kuntien on varmistettava, että viittomakieliset saavat tietoa ja palveluja omalla kielellään esimerkiksi viranomaisten luona asioidessaan ja vanhuspalveluissa. Tulkkipalvelun saatavuus ja tulkkauksen laadun jatkuva kehittäminen on turvattava.

KIPO 2:ssa käsiteltiin viittomakielisten tarpeita yksityiskohtaisemmin elämänkaariajattelun mukaisesti. Esille nostettiin lapsen oikeus saada toimiva kieli, neuvolapalvelut ja varhaiskasvatus, sen jälkeen opetus ja jatkokoulutus sekä työelämä. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin liittyviä tarpeita käsiteltiin omassa luvussaan jne. Ohjelmakauden aikana käynnistyi monia julkisten palvelujen digitalisaatioon liittyviä hankkeita. Osana sähköisiä palveluja viranomaisten tiedottaminen verkossa on lisääntynyt. Tätä kehitystrendiä käsitellään tarkemmin luvussa 2.2.3, kohdassa *Tiedonsaanti ja digitalisaatio*.

Lapsen oikeutta kieleen on käsitelty eri yhteyksissä koko ohjelmakauden ajan ja sen jälkeenkin, erityisesti vammaislainsäädännön uudistuksen (VALAS) yhteydessä. Neuvolapalvelujen kielenkehityksen arviointia varten on Jyväskylän yliopistossa kehitteillä arvioinnin välineitä erityisesti viittomakielisiä lapsia varten¹⁰. Opetushallinnon alaan liittyviä selvityksiä ja muita kehittämishankkeita kuvataan tarkemmin luvussa 2.2.2 *Kielenkehityksen ja kieliympäristön varmistaminen ja vaaliminen*.

Suurin pulma ohjelmakaudella oli viittomakielen käytön vähäisyys sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sote-palvelut ovat myös määrällisesti käytetyin peruspalvelu myös viittomakieltä käyttävien parissa, eikä vähiten toimialojen laajuuden vuoksi.

Useimmissa kunnissa ja kaupungeissa ei ole saatavilla mitään viittomakielistä palvelua. Kelan tulkkauspalvelu on käytännössä usein (edelleen) ensisijaisen palvelun asemassa, joten sosiaali- ja terveydenhuollon pitäisi järjestää vähintäänkin tulkkaus. Näin ei kuitenkaan tapahdu. Erityisesti terveydenhuollon ja senioripalvelujen piirissä viittomakieltä käyttävät asiakkaat kaipaavat kielellisesti laadukkaita omakielisiä palveluja, jolla tarkoitetaan sitä, että työntekijä itse osaa viittoa (eli ei-tulkattuja palveluja). Sote-uudistuksesta lisää luvussa 2.2.3, kohdassa *SOTE- ja aluehallintouudistus*.

1.4 Viittomakielen tutkimus

Viittomakielen tutkimusta ja kielenhuoltoa koskevat päätavoitteet KIPO 2:ssa liittyivät rahoituksen vakiinnuttamiseen ja kielenhuollon näkökulmien esille nostamiseen:

Suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimuksen ja huollon pysyvästä ja riittävästä rahoituksesta on huolehdittava julkisin varoin. Näin päästään kehittämään mm. opetuksen laatua. Myös viittomakielen kielioloja on tutkittava ja arvioitava, jotta kielenhuollon toimenpiteet voidaan suunnata oikealla tavalla.

¹⁰ https://www.jyu.fi/hum/laitokset/kielit/oppiaineet_ks/viittomakieli/tutkimus/menossa-olevat-projektit/brittilaisen-viittomakielen-ymmartamistestin-soveltaminen-suomalaiseen-viittomakieleen-1

Viittomakielten kielenhuolto ja tutkimus siirrettiin vuonna 2012 Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta Kuurojen Liittoon. Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimii asiantuntijaelimenä viittomakielten lautakunta (v. 2015 asti viittomakielen lautakunta). Lautakunnan tehtävänä on antaa suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia. Toimeksiantoon kuuluvan tutkimustyön edistäminen ja tekeminen on kuitenkin erittäin haastavaa nykyisen rahoituksen turvin, sillä kahta kieltä (joista toinen on uhanalainen) koskeva lautakuntatyö on aikaa vievää.

Eduskunnan sivistysvaliokunta lausumaehdotuksessa edellytettiin, että ”hallitus seuraa lainmuutoksen vaikutuksia saamen kielten, romanikielen ja viittomakielten tutkimukseen ja kielenhuoltoon ja tarvittaessa ryhtyy näiden vähemmistökielten säilymistä turvaaviin toimenpiteisiin. Viittomakielen osalta tulee muiden kielipoliittisten toimenpiteiden ja mahdollisen viittomakielilain valmistelun yhteydessä erityisesti tarkastella, ovatko tämän lainsäädännön yhteydessä toteutetut järjestelyt tarkoituksenmukaisia ja tarvittaessa ryhtyä toimenpiteisiin, joilla viittomakielten asema ja kehittäminen voidaan turvata.” (SiVM 4/2011 vp). Mitään toimenpiteitä tai lisäselvityksiä ei kuitenkaan ole käynnistetty.

Arviomme mukaan tutkijan status järjestöön sijoitettuna on heikentynyt verrattuna yliopistotaustaiseen tai Kotuksessa toimiviin tutkijoihin. Uusien verkostojen muodostamiseen tai yhteistyöhankkeiden käynnistämiseen on syntynyt esteitä. Lisäpainetta aiheutuu siitä, että suomalaisen viittomakielen rinnalle on perustellusti noussut suomenruotsalainen viittomakieli, jonka uhanalainen luonne vaatii hyvin toisenlaisia toimenpiteitä ja uudenlaisissa verkostoissa toimimista. Tehtävän muutosta ei ole vielä huomioitu rahoituksessa.

1.5 YK:n vammaisten ihmisoikeussopimuksen soveltaminen

Viittomakielinen yhteisö osallistui Suomen muiden vammaisjärjestöjen kanssa vaikuttamistyöhön, jolla pyrittiin nopeuttamaan YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifiointia – KIPO2 –ohjelmaan sisältyi toiveita siitä, millä tavoin sopimusta toteutetaan Suomessa:

Eri hallinnonalojen viranomaisten on sitouduttava toteuttamaan YK:n sopimuksen edellyttämät uudistukset, jotka edistävät viittomakielisten asemaa. Uudistustyöhön on varattava riittävästi resursseja. Viittomakieliset kuurot ja huonokuuloiset on kutsuttava asiantuntijoiksi kaikkien kielellisiä oikeuksia sivuavien Suomen lakien valmisteluun.

Suomen valtion toimenpiteet erityislainsäädännön muuttamiseksi hidastivat omalta osaltaan YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen ratifiointia. Ratifiointi toteutui kesäkuussa 2016.

JATKOTOIMENPITEITÄ

- tuetaan kieliasiain neuvottelukunnan ja viittomakielen yhteistyöryhmän työskentelyä sekä jatketaan yhteistyötä Eduskunnan Viittomakielten verkoston kanssa
- seurataan järjestelmällisesti erityislainsäädännön muutoksia, jotka kytkeytyvät viittomakielilakiin
  - vammaispalvelulain uudistus (perheopetus)
  - varhaiskasvatus- ja perusopetuslain mahdolliset muutokset
  - sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen / palvelujen kieli ja paikallinen vaikuttamistyö maakuntien palveluiden kehittämiseksi
- muiden viittomakielilain toimeenpanoon liittyvien tehtävien ennakointi, mm. tiedotus viittomakieliselle yhteisölle ja tiedotus viranomaisille
- samalla kun yhteistyötä eri tahojen kanssa jatketaan, arvioidaan oman valvontamekanismin tarpeellisuutta

2 SUUNTAVIIVOJA TULEVILLE TAVOITTEILLE

Kuurojen Liitto ry:n vuosikirja 2015 kuvaa nykyisiä haasteita: ”Viittomakielisten tietoisuus omista oikeuksistaan vaihtelee ja viranomaiseltaan eivät välttämättä osaa järjestää oikeita palveluja. Saako ikäihminen viittomakielisiä palveluja palvelutalossa? Saako päiväkotilapsi viittomakieltä osaavan työntekijän? Onko peruskoulun opettaja viittomakielentaitoinen? Selviääkö viittomakielinen mummo diabeteshoidossa?”

Viittomakielilain säätäminen on luonut toivoa siitä, että viittomakieltä käyttävien palvelut ja tiedonsaanti lähtisivät kehittymään. Rinnalla olisi hyödynnettävä myös YK:n yleissopimusta vammaisten henkilöiden oikeuksista. Tämä ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti, vaan viranomaisten tietoisuuden lisäämisellä on suuri merkitys. Siihen, että viittomakieltä käyttävät aidosti osallistettaisiin heitä itseään koskeviin kehittämishankkeisiin, on vielä matkaa. Lisäksi erityislainsäädännön soveltamiseen ja toimeenpanoon tarvitaan yhtenäisiä käytäntöjä, vaikka niiden ajamista sävyttää pelko siitä, että kielellisiä vaikutuksia ei arvioida, vaan talouden tiukkuus sanelee ja kehittämistoimenpiteet eivät toteudu.

2.1 Viittomakielilakia valmistelleen työryhmän kannanotto jatkotyön pohjana

Viittomakielilakia valmistelevalle työryhmälle mietintö (42/2014) ja sen sisältämä hallituksen esitys viittomakielilakiksi (HE 294/2014 vp) kuvailevat kattavasti nykytilannetta ja eri hallinnonaloihin kohdistuvia kehittämistarpeita. Kehittämistarpeita ryhmiteltiin seuraavasti:

- suomenruotsalainen viittomakieli ja sen uhanalainen asema
- viittomakielilain säätämisen lisäksi olisi parannettava nykyisen lainsäädännön toimivuutta ja soveltamista sekä kehitettävä olemassa olevaa eri hallinnonalojen lainsäädäntöä. Viittomakieltä käyttävät tulisi huomioida kieli- ja kulttuuriryhmänä kaikissa valmisteilla olevissa lainsäädäntöhankkeissa.
- viittomakielen käytön edistäminen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, esimerkiksi kuuron lapsen oikeutta saada kieli on edelleen pyrittävä vahvistamaan vammaislainsäädännössä

Muut em. työryhmän esille nostamat viittomakieltä käyttävien kielellisten oikeuksien kannalta keskeisimmät erityislainsäädännön ja sen soveltamisen kehittämistarpeet liittyvät opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan (erityisesti varhaiskasvatus ja opetus), mutta osa kehittämistarpeista koskee toki kaikkia viranomaisia (tiedonsaanti ja tulkkauspalvelut). Viranomaisten toiminnan kehittämisen edellytyksenä on luonnollisesti viittomakieleen ja kuurouteen liittyvän tiedon ja tietoisuuden lisääminen. Tätä korostaa myös YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Uuden lainsäädännön toimeenpanon kannalta on tärkeää, että viranomaisille annetaan tietoa ja koulutusta.

2.2. Miten yhteistyöhankkeita jatketaan?

Suomen viittomakielten kielipoliittisen ohjelman 2010–2015 tavoitteita katsottiin ensinnäkin viranomaisnäkökulmasta lainsäädännön kautta ja toiseksi viittomakielisen henkilön näkökulmasta elämänkaaren avulla. Useimmiten esteenä hyvälle ratkaisulle oli lähinnä viranomaisten tietämättömyys ja selkeämpien säädösten puute. Asioiden tai palveluiden asiakaslähtöiseen järjestämiseen ei ole juridisia esteitä.

Viittomakielinen yhteisö osaa nyt aiempaa paremmin arvioida, miten yhteisöön kuuluvien kielelliset ja kulttuuriset oikeutensa tosiasiallisesti toteutuvat. Tämän ansiosta yhteisö pystyy tarkemmin erittelemään yksilöiden tarpeita kieli- ja kulttuuriryhmän jäsenenä. Taustalla on pitkä identiteettiin liittyvä muutosprosessi, jossa yhteisö on identifioitunut ensin kuuromykistä kuuroiksi ja sitten edelleen viittomakielisiksi.

Viittomakielinen yhteisö on tänä päivänä moninaisempi, mistä näkyvimpänä esimerkkinä voidaan pitää suomenruotsalaisen viittomakielen tunnistamista ja tunnustamista toiseksi kansalliseksi viittomakieleksi. Yhteisöön ”aina” kuuluneiden viittomakieltä äidinkielenään käyttävien kuulevien eli codien ¹¹ asema on vahvistumassa. Myös viittomakieltä taktiilisesti käyttävien kuurosokeiden ja kuulonäkövammaisten tarpeet ja oikeudet ovat yhä useammin tutkimuksen kohteena ja keskustelunaiheena palveluja järjestettäessä. Ristiriitoja herättäneeseen sisäkorvaistutukseen suhtaudutaan yhteisössä nyt suopeammin, ja yhteisön sisällä on kiinnitetty huomiota siihen, että erityisesti nuorten (ensimmäisen polven) sisäkorvaistutteen käyttäjien kiinnostus oppia viittomakieltä on kasvanut.

Yhteisön tulevaisuus herättää huolta. Viittomakielisen yhteisön ikärakenne on vinoutunut – taustalla näkyvät selkeästi kansanterveyden ongelmat toisen maailmansodan aikaan. Sisäkorvaistutteen myötä usko teknologian kaikkivoipaisuuteen ja Suomessa lisääntynyt yksikielisyyden eetos ovat vähentäneet ymmärrystä siitä, että viittomakieli on kuuroille ja vaikeasti kuulovammaisille (= huonokuuloisille) luonnollinen ja välttämätön äidinkieli tai puhutun kielen rinnalla käytettävä toinen kieli.

Yhteisön jäsenet samaistuvat voimakkaasti kuurojen ja kuulovammaisten lasten tilanteeseen, sillä heillä on omat, kipeät kokemuksensa siitä, mitä sosiaalisen vuorovaikutuksen ulkopuolelle jääminen merkitsee minuuden, oman identiteetin muodostumiselle. Äidinkielen merkitys ymmärretään tämän kokemuksen pohjalta ja siitä nousee myös vaatimus oikeudesta omaan kieleen. Kielenkehityksen ja kieliympäristön varmistamisella voidaan luoda lapselle edellytykset saada tukea identiteettinsä kasvulle (yksilötaso) ja vaalia kieltä (yhteisötaso).

Yhteiskuntaan kohdistuu tällä hetkellä historiallisen suuret muutospaineet suunnitteilla olevien sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen ja aluehallinnon uudistuksen myötä. Samaan aikaan myös suuri osa asiakaspalvelusta siirtyy verkkoon, sähköisiksi palveluiksi (digitalisaatio). Tämä herättää kysymyksiä: Millä tavoin viittomakielisen yhteisön jäsenet voivat aidosti osallistua maakuntatasolla itseään koskevaan päätöksentekoon ja palveluidensa suunnitteluun? Miten tällaisessa makrotason muutoksessa varmistetaan, ettei kuulu yhtäältä vammaisten ja vammattomien välillä ja toisaalta kielivähemmistöjen ja valtakielen välillä kasva liian leveäksi?

---

¹¹ coda = child(ren) of deaf adult(s) eli kuurojen vanhempien kuuleva lapsi

Pääministeri Sipilän hallitusohjelmaa esiteltäessä on markkinoitu käsitettä ”loikka”. Taloutemme ja työllisyytemme parannuksilla Suomi ottaa ”tuottavuusloikan”. Sähköisiä palveluja uudistamalla otamme ”digiloikan”.

Entäpä viittomakieliloikka – nyt jos koskaan olisi sille sopiva aika!

Kun viranomaispuolella tunnistettaisiin viittomakielisten tarpeet ja rakennettaisiin viittomakieliset palvelupolut, niin silloin viittomakieliset viimein ottaisivat ”loikan” kohti yhdenvertaisuutta!

2.2.1 Viittomakielisen yhteisön moninaisuus

Suomen viittomakielten kielipoliittisessa ohjelmassa suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjät mainittiin *erityisenä ryhmänä* viittomakielisten kieli- ja kulttuuriryhmän sisällä. Nyt kun viittomakielilaki on nostanut suomenruotsalaisen viittomakielen suomalaisen viittomakielen rinnalle, yhteisössä on käynnistynyt keskustelu uudesta tilanteesta. Koska tilanne on uusi, suomenruotsalainen *vähemmistö vähemmistön sisällä* kuvataan edelleen tässä kohden.

Vastaavasti viittomakielilaila viittomakieltä käyttävien kuulevien (codat) ryhmän tilanne on muuttumassa. Viittomakielilaisissa todetaan, että viittomakieltä käyttävä on henkilö, jonka oma kieli on viittomakieli. Kielen käyttö ei ole sidoksissa kuulovammaan, ja Suomen viittomakielilaki lienee maailmassa ensimmäinen laki, jossa viittomakieli tunnustetaan ja tunnustetaan myös viittomakieltä käyttävien kuulevien äidinkieleksi tai toiseksi kieleksi.

Viittomakielilaki ei ole tuonut muutosta kuurojen maahanmuuttajien asemaan. Maahanmuuttajat ja turvapaikanhakijat, joiden tavoitteena on jäädä Suomeen pysyvästi ja hankkia täällä tarvittava kielitaito, ovat edelleen ryhmä, jonka ongelmista osa on ratkaisematta.

A. Suomenruotsalainen viittomakieli

Viittomakielilakia valmistellut työryhmä kiinnitti huomiota suomenruotsalaisen viittomakielen säilymiseen. Suomenruotsalaisen viittomakielen tilannetta on vaikeuttanut muun muassa se, että osa suomenruotsalaisista kuuroista on joutunut vaihtamaan kieltään suomalaiseen viittomakieleen tai muuttanut opetuksen ja muiden palvelujen puutteen vuoksi Ruotsiin. Siksi kielenkäyttäjämäärä on vähentynyt entisestään. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävillä ei ole juuri lainkaan mahdollisuuksia saada perusopetusta omalla kielellään. Ongelmana on myös se, ettei kielen tutkimuksesta vastaavaa tahoja tällä hetkellä ole.

Käytännössä keskeinen ongelma on myös tulkkaus: meillä ei ole riittävästi suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkeja, eikä heitä myöskään ole koulutettu lisää. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävät joutuvat usein turvautumaan suomalaisen viittomakielen tulkkaukseen.

Vuonna 2013 suomenruotsalainen viittomakieli lisättiin UNESCO:n määritelmät täyttävään uhanalaisten viittomakielten luetteloon. Tuolloin suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjiä arvioitiin olevan yhteensä noin 300. Kielen todettiin olevan vakavasti uhanalainen.¹²

Finlandssvenska Teckenspråkiga rf:n vuosina 2014-15 laatimassa selvityksessä *Mitt eget språk – vår kultur*¹³ kävi ilmi, että kielenkäyttäjää on vielä vähemmän kuin aiemmin oli arvioitu. Kohderyhmässä on n. 110 henkilöä, joista 90 asuu Suomessa ja 20 Ruotsissa. Selvityksessä esitetään jatkotoimenpiteeksi *kokonaisvaltaisen elvyttämishjelman laatimista*, jotta voitaisiin huomioida tarpeet eri elämäntilanteilla:

1. suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimus, mukaan lukien sanakirjatyö ja oppimateriaalin valmistaminen
2. suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkauksen kehittäminen
3. suomenruotsalaisen viittomakielen käyttömahdollisuuksien lisääminen eri ympäristöissä kieliyhteisön sisällä, mutta myös peruspalveluissa ja viestinnässä.

Suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimustyölle merkittävää oli olla mukana kolmivuotisessa Korpus- ja SignWiki-hankkeessa, joka toteutui Kuurojen Liiton ja Humanistisen ammattikorkeakoulun (Humak) yhteisenä hankkeena 2013–15 pääosin Koneen Säätiön rahoituksella. Korpustyö sai rahoitusta myös FINCLARINilta. Vuonna 2016 päävastuu SignWiki-sivustojen ylläpidosta siirtyy Kuurojen Liitolle.

Korpus-osahankkeessa luotiin uusi työkalu suomalaisen viittomakielen tutkimuksen ja opetuksen tarpeisiin. Kyseessä on ensimmäinen avoimesti saataville tarjottu suomalaisen viittomakielen kielitieteellisesti koodattu aineisto (2,5 tuntia, noin 16 000 viittomaesiintymää). Korpus on tallennettu Kielipankkiin, jota ylläpitää CSC, Tieteen tietotekniikan keskus.

SignWiki-hankkeessa puolestaan kehitettiin kansalaissanakirjoja kielenkäyttäjää talkoistamalla. Syyskuussa 2013 perustetut sivustot ovat lunastaneet paikkansa kieliyhteisössä. Suomalaisen viittomakielen sivustolla (<http://finssl.signwiki.org/>) on yli 3 700 viittomasivua ja niillä yhteensä noin 7 000 viittomavideota. Viittojina esiintyy yli 40 henkilöä ja eri sivuja on katsottu noin 990 000 kertaa, suosituimmat kategoriat ovat arkipäivän ilmaukset ja urheilu.

Suomenruotsalaisen viittomakielen viittomiston kuvaaminen sanakirjassa (<http://finssl.signwiki.org/>) on voimaannuttanut pientä kieliyhteisöä, ja vaikka työtä on tehnyt pienempi joukko talkoolaisia, koossa on jo 680 viittomasivua ja noin 1 000 viittomavideota. Eri viittoja on viisi ja eri sivuja on katsottu noin 138 000 kertaa. Katsotuimpien joukossa ovat viikonpäivien ja kuukausien viittomat.

¹² http://www.uclan.ac.uk/research/explore/projects/sign_languages_in_unesco_atlas_of_world_languages_in_danger.php

¹³ *Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014-2015.* Finlandssvenska Teckenspråkiga rf.

Myös oikeusministeriö kokosi selvityksen suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta¹⁴, ja esitti tärkeimpänä jatkotoimenpiteenä nimenomaan erillisen suomenruotsalaisen viittomakielen elvyttämisohjelman laatimista mahdollisimman nopeasti. Elvyttämisohjelman laatiminen ei vielä ole käynnistynyt, mutta opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Humanistiselle ammattikorkeakoululle (HUMAK) erillismäärärahan suomenruotsalaisen viittomakielen kouluttajien kouluttamisen suunnitteluun. Vuosina 2015–2017 koulutushanke ”Lev i vårt språk – LIVS” järjestää suomenruotsalaisen viittomakielen koulutusta. Tällä pyritään varmistamaan se, että jatkossa voitaisiin kouluttaa viittomakielen tulkkeja myös suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien tarpeisiin.

B. Viittomakieltä käyttävät kuulevat (Codat)

Oikeusministeriö totesi 9.4.2014 seuraavasti tiedottaessaan viittomakielilain voimaantulosta:

Uudessa laissa viittomakieltä käyttävän määritelmää ei ole sidottu henkilön kuulovammaisuuteen. Viittomakielisten ydinryhmän muodostavat kuurot ja vaikeasti kuulovammaiset, jotka käyttävät viittomakieltä äidinkielenään. Viittomakieltä voidaan kuitenkin pitää äidinkielenä myös silloin, kun ainakin toinen vanhemmista tai joku vanhemmista sisaruksista on viittomakielinen ja viittomakieltä on käytetty lapsen kanssa syntymästä lähtien.

Tätä tulkintaa voidaan pitää edistyksellisenä aiempiin näkemyksiin nähden, joissa viittomakielen käytön on katsottu johtuvan ”pakosta”, henkilön kuulovammaisuudesta. Tarve omien äidinkielten tasapainoiseen kehitykseen on viittomakielisessä yhteisössä tunnistettu, sillä viime vuosina yhä useammat coda-lasten perheet ovat halunneet neuvoja perusopetuksen *viittomakieli äidinkielenä* –oppimäärän opetukseen liittyen¹⁵.

Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden osalta tehtiin perusopetusta koskeva selvitys v. 2013–14 osalta.¹⁶ Selvityksessä viittomakieltä käyttävien vanhempien kuulevien oppilaiden lukumäärä jäi hyvin vähäiseksi, ja siitä tehtiin johtopäätös, että kouluissa ei tunnisteta coda-oppilaita muiden oppilaiden joukosta. Samalla todettiin, että kaikkien viittomakielisten oppilaiden mahdollisuus saada viittomakieli äidinkielenä -opetusta oli heikko.

Opetushallitus ja Kuurojen Liitto ry sekä joukko muita toimijoita on yhdessä valmistellut esitteen *Viittomakieliset oppilaat perusopetuksessa*¹⁷. Esite ottaa huomioon myös coda-oppilaat. Opetushallitus on julkaissut myös muuta tukimateriaalia Opetushallituksen edu.fi –palvelussa, esimerkiksi FT Laura Kannon artikkeli *Viittomakielisen oppijan rinnakkais- ja monikielisyys*¹⁸. Syksyllä 2016 Opetushallituksessa käynnistyi viittomakielisen oppimateriaalin tuotanto.

Kuurojen Liitto ry on monissa yhteyksissä tuonut esille kritiikkinsä siitä, että perusopetuslaki on perinteiseen kuulovammaisten opetukseen liittyvien kysymysten osalta vanhentunut. Kuurojen opetuksessa on

¹⁴ Selvitys suomenruotsalaisen viittomakielen kokonaistilanteesta / Utredning om helhetsituationen för det finlandssvenska teckenspråket 2/2016.

http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1452773827455/Files/OMSO_2_2016_Viittomakieli_50s.pdf

¹⁵ Kuurojen Liitto ry, erityisasiantuntija Pirkko Selin-Grönlund 20.2.17 (henkilökohtainen tiedonanto).

¹⁶ Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Selvitys lukuvuoden 2013-14 tilanteesta.

http://www.oph.fi/julkaisut/2014/kuurojen_ja_viittomakielisten_oppilaiden_lukumaara_ja_opetusjarjestelyt

¹⁷ Viittomakieliset oppilaat perusopetuksessa http://www.oph.fi/julkaisut/2016/viittomakieliset_oppilaat_perusopetuksessa

¹⁸ http://www.edu.fi/perusopetus/aidinkieli/viittomakielen/viittomakielisen_oppijan_monikielisyys

tapahtunut valtava rakennemuutos ja oppilaat ovat hajallaan. Samaan aikaan viittomakielisten keskuudessa kielitietoisuus on lisääntynyt ja tarve saada tukea coda-lasten kaksikielisyydelle on noussut esiin. Näiden syiden vuoksi perusopetuslakia tulisi päivittää siten, että nykyiset kouluolot ja coda-lasten tilanne huomioitaisiin nykyistä paremmin.

Opetus- ja kulttuuriministeri ilmoitti 1.6.2016 vastauksessaan kansanedustaja Mäkisalo-Ropposen kirjalliseen kysymykseen 241/2016 vp, että ”opetus- ja kulttuuriministeriö selvittää yhdessä Kuurojen Liiton kanssa viittomakieltä käyttävien perheiden kuulevien lasten määrää, joilla on tarvetta saada viittomakielen opetusta. Ministeriö seuraa tilannetta ja tekee johtopäätökset tarvittavista toimenpiteistä selvitystyön valmistuttua”. Marraskuussa 2016 Mäkisalo-Ropponen jätti eduskunnan käsiteltäväksi toimenpideohjeen viittomakieltä käyttävien kuulevien oppilaiden viittomakielenopetuksen turvaamiseksi (TPA 60/2016).

C. Maahanmuuttajat

Suomeen muuttaneet kuurot maahanmuuttajat muodostavat kielellisesti haastavan ryhmän, sillä joukko on erittäin heterogeeninen: osa maahantulijoista on turvapaikanhakijoita, jotka eivät lähtömaassaan ole voineet opiskella eivätkä oppia edes viittomakieltä, osalla taas on monikielinen tausta ja he ovat korkeasti koulutettuja. Ryhmän koosta ei ole saatavilla tilastotietoa, sillä osa heistä ei ole integroitunut viittomakieliseen yhteisöön.

Kuurot turvapaikanhakijat ovat erittäin haavoittuva ryhmä. Syksyllä 2015 yllättänyt turvapaikanhakijoiden suuri määrä nosti esille tarpeen huolehtia kuurojen, viittomakieltä käyttävien turvapaikanhakijoiden asemasta. Koska ryhmän kanssa toimiminen edellyttää kielellistä erityisosaamista, Maahanmuuttovirastolle ehdotettiin kuurojen turvapaikanhakijoiden sijoittamista keskitetysti yhteen vastaanottokeskukseen. Asia on edennyt toivottua hitaammin ja viittomakielen tulkkauksen järjestämisessä kohderyhmälle on ollut suuria vaikeuksia. Kysymys siitä, ovatko maassaololuvan saaneet henkilöt oikeutettuja Kelan järjestämään tulkkauspalveluun, on edelleen epäselvä. Tulkkauspalvelun käytössä osa tarvitsee ns. reletulkausta eli useamman eri kielen välillä tapahtuvaa tulkausta.

2.2.2 Kielenkehityksen ja kieliympäristön varmistaminen ja vaaliminen

Kuurona tai vaikeasti kuulovammaisena syntyvällä lapsella ei ole mahdollisuutta oppia ympäristössä käytettyä puhuttua kieltä kuulonvaraisesti. Useimmiten kuulovika on paikallinen, jolloin lapsen kognitio lähtökohtaisesti samanlainen kuin kuulevilla lapsilla. Lapsen synnynnäinen kielikyky ja kielenkehityksen varhaisin vaihe ovat olennaisia sekä äidinkielen omaksumiselle että myöhemmälle muiden kielten oppimiselle.

Tämän hetken Suomessa on kuitenkin vaikea tulla viittomakieliseksi.

D. Lapsen oikeus saada kieli

NYKYTILA. Vain noin 5 % kuuroista tai vaikeasti kuulovammaisista lapsista syntyy perheisiin, joissa jo ennestään käytetään viittomakieltä eli perheen vanhemmat tai toinen vanhemmista on kuuro, huonokuuloinen tms. Kuuleville vanhemmille viittomakieli on vierasta, ja sen opettelu voi rinnastaa muiden vieraiden kielten oppimiseen.

Tällä hetkellä lähes kaikki kuurot ja vaikeasti huonokuuloiset lapset saavat sisäkorvaistutteen terveydenhuollon kautta. Kuulon kuntoutuksen tavoitteena on kuulonvarainen kommunikaatio ja puhutun kielen oppiminen. Kaikki lapset eivät kuitenkaan hyödy tästä kuulon apuvälineestä riittävästi, jolloin he eivät saavuta riittävää puhekielen taitoa sen avulla. Osa lapsista tarvitsee kielenkehityksen turvaamiseksi ensisijaisesti viittomakieltä tai viittomakommunikaatiota puheen rinnalla. Lapsen edun mukaista on myös huomioida ne tilanteet, joissa istute ei syystä tai toisesta ole käytössä. Toimiva kieli ja monipuoliset vuorovaikutustaidot tukevat lapsen psyykkistä, sosiaalista ja kognitiivista kehitystä ja ovat elintärkeitä lapsen identiteetin kehittymisen kannalta. Lapsi tarvitsee *kielen*, ja kieli voi yhtä hyvin olla viittomakieli, jonka varassa opitaan muita kieliä.

Vuositasolla uusia perheitä, joissa viittomakielen opetusta tarvittaisiin, on Suomessa noin 20. Yleensä he saavat sosiaalitoimelta viittomakielen opetusta noin 80–100 tuntia kalenterivuodessa. Kyse ei siis ole taloudellisesti suuresta summasta.

KEHITTÄMISTARPEET. Kaikki kuulovammaisten lasten vanhemmat eivät kuitenkaan saa viittomakielen opetusta pyynnöstään huolimatta. Heidän kokemustensa mukaan terveydenhuollon antama tieto on yksipuolista, koska se keskittyy kuulokykyyn ja puhutun kielen oppimiseen. Kaksikielisyyden eli viittomakielen ja puhutun kielen hyödyistä ja mahdollisuuksista ei ole annettu riittävästi tietoa, aina edes viittomakommunikaation käyttöä ei tueta. Terveydenhuollon toimijat eivät aina ole lapsen kielenkehityksen ja kieliympäristön tukemisen asiantuntijoita. Lapsen kielellisten tarpeiden arviointi ei voi olla vain lääkinnällisen kuntoutuksen tehtävä, sillä kyse ei ole sairauden hoidosta. Vanhemmilla on oltava käytössään mahdollisimman monipuolista tietoa ja tukea, kun he tekevät lapsen koko elämään vaikuttavia päätöksiä.

Toimivan kielitaidon puutteella on kauaskantoiset vaikutukset eri elämänvaiheissa: kotona, päiväkodissa, koulussa, harrastuksissa jne. Osa viittomakieltä tarvitsevista kuuroista lapsista tuntee itsensä ulkopuoliseksi jopa omassa perheessään yhteisen kielen puutteen vuoksi¹⁹.

Viittomakielilakia valmisteleva työryhmä kiinnitti mietinnössään (42/2014) erityistä huomiota viittomakieltä käyttävien lasten oikeuteen viittomakieleen. Viittomakieltä käyttävien lasten kuuleville vanhemmille on turvattava mahdollisuus oppia viittomakieltä, jotta viittomakieli olisi perheen käytössä lapsen kielenkehityksen käynnistymisestä lähtien.

Koska viittomakielilaki ei kuitenkaan ota erikseen kantaa siihen, miten viittomakieltä tarvitsevan lapsen oikeus turvataan, edellä kuvattu ongelmavyöhyt on ratkaistava vammaislainsäädännön uudistuksessa ja huomioitava myös sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistuksessa. Asiaa voi tarkastella myös talouden näkökulmasta: mitä varhaisemmassa vaiheessa kielenkehitys mahdollistetaan, sitä vähemmän erilaisia erityisen tuen ja kuntoutuksen tukitoimia tullaan tarvitsemaan varhaiskasvatuksen ja opetuksen puolella.

¹⁹ heidän kokemuksiinsa kuvataan mm. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisussa "Hei, kato mua!" Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä (Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:3)

Ennen kaikkea on kyse lapsen oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksista, joita koskevia määräyksiä myös Suomi on sitoutunut noudattamaan ratifioidessaan YK:n näitä koskevat yleissopimukset.

E. Varhaiskasvatus

NYKYTILA. Perheiden yhteydenotot Kuurojen Liittoon kertovat samansuuntaisista kokemuksista kuin aikuistenkin parissa: viittomakielen tarvetta palveluissa ei ymmärretä tai pidetä todellisena. Viittomakieltä ei nimenomaisesti mainita nykyisessä päivähoidon koskevassa lainsäädännössä (1.8.2015 lähtien: *varhaiskasvatustilaki*).

Opetushallituksen laatima määräys *Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*²⁰ ohjaa varhaiskasvatuksen toteuttamista päiväkodeissa, perhepäivähoidossa ja muussa varhaiskasvatuksessa. Perusteiden mukaan viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä²¹. Lisäksi perusteiden kieli- ja kulttuuriryhmiä koskevassa osuudessa todetaan:

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisu- ja viittomavarantoa.

KEHITTÄMISTARPEET. Jokainen varhaiskasvatusta järjestävä kunta laatii valtakunnallisten perusteiden mukaisen paikallisen määräyksen varhaiskasvatuksen toteuttamisesta. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat tulevat voimaan elokuussa 2017. Varhaiskasvatusuudistuksen jatkovaiheissa viittomakieliset lapset on huomioitava aiempaa paremmin – myös viittomakieliset kuulevat lapset!

F. Perusopetus

NYKYTILA. Opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta Opetushallitus selvitti *Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärää ja opetusjärjestelyjä perusopetuksessa* lukuvuonna 2013–2014²². Näiden oppilaiden tilannetta ei ole aiemmin selvitetty kielellisestä näkökulmasta. Ensimmäistä kertaa tarkasteltiin myös oppimisen ja koulunkäynnin tuen toteutumista viittomakielisten oppilaiden näkökulmasta. Selvityksestä ilmeni, että erityisopetuksen murroksen myötä viittomakielisten oppimisympäristöt eli ns. kuulovammaisten koulut ovat vähentyneet. Lukuvuonna 2013–14 oli enää kolme koulua, joissa oli enemmän kuin viisi viittomakieltä käyttävää oppilasta.

²⁰ http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

²¹ Varhaiskasvatustilaki 2 a §:n (580/2015) 6. kohta

²² Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Selvitys lukuvuoden 2013–2014 tilanteesta. Raportit ja selvitykset 2014:11.

Viranomaisten ja viittomakielisen yhteisön tietoisuutta opetusasioissa on pyritty lisäämään esimerkiksi Opetushallituksen julkaisemalla esitteellä *Viittomakieliset oppilaat perusopetuksessa*²³. Lisäksi Opetushallitus käynnisti vuonna 2016 viittomakielisten oppimateriaalien tuotannon (vähälevikkinen oppimateriaali).

KEHITTÄMISTARPEET. Kunnan velvollisuus antaa opetusta viittomakielellä määräytyy edelleen kuulovammaisuuden asteen perusteella. Kunta voi myös arvioida, onko viittomakielinen opetus tarpeen.²⁴ Läheskään kaikki äidinkieleltään viittomakieliset oppilaat eivät ole päässeet viittomakieliseen opetukseen, mikä vaarantaa heidän oppimistaan ja kielenkehitystään. Valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus VALTERI tarjoaa ohjausta lähikouluille, mutta kuntien taloudellisten vaikeuksien vuoksi tämä tuki ei tavoita kaikkia oppilaita, jotka tarvitsevat viittomakieltä osallistuessaan opetukseen.

Viittomakielisten oppilaiden määrä oli selvityksen perusteella noin sata, mutta kaksikielisten oppilaiden määrä jäi epäselväksi. Etenkään kaikkia viittomakielisiä kuulevia oppilaita ei ilmeisesti tunnistettu kouluissa. Toimenpide-ehdotuksissa nostettiin esille esimerkiksi kielipesätoiminnan pilotointi.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) tekemästä perusopetuksen 7.–9.-luokkalaisten viittomakieli äidinkielenä –arvioinnista (2016) ilmeni, että viittomakieltä opetetaan äidinkielenä ainoastaan kolmessa yläkoulussa. Arviointiin osallistui 19 oppilasta yleis- ja erityisopetuksesta. Puutteita havaittiin opetustuntien määrässä, opettajien koulutuksessa ja videoinnin hyödyntämisessä opetuksessa. Kuurojen Liitto ry:n saamien tietojen mukaan viittomakieli äidinkielenä –opetukseen on ollut vaikea löytää päteviä tuntiopettajia tiedotusongelmien vuoksi ja toisaalta siksi, että tarjolla oleva viikkotuntimäärä on usein hyvin pieni (1-2 t/vko).

Kuurojen Liitto ry:n nuorisotoimikunnan kautta on tullut tietoon, että viittomakieltä käyttäville nuorille suunnattua opinto-ohjausta ei ole tarjolla. Opinto-ohjaajien ymmärrys kuulovamman vaikutuksista ammatinvalintaan ja jatko-opintoihin ei nuorten kokemusten mukaan ole riittävää.

KIPO2:n lisäksi muun muassa oikeusministeriön viittomakielilakia valmisteleva työryhmä nosti esille viittomakielen käytön opetuksessa. Lisäksi työryhmissä on korostettu viittomakielisistä perheistä tulevien kuulevien lasten tarvetta oppia viittomakieltä. Tämä opetusalan lainsäädäntöä ja sen soveltamiskäytäntöjä koskeva erityiskysymys on edelleen ratkaisematta.

Etenkin YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (artikla 24) edellyttää, että viranomaiset tarkastelevat opetuksen lainsäädäntöä ja toimeenpanoa lähivuosina.

---

²³ Viittomakieliset oppilaat perusopetuksessa

http://www.oph.fi/julkaisut/2016/viittomakieliset_oppilaat_perusopetuksessa

²⁴ Perusopetuslaki 628/1998

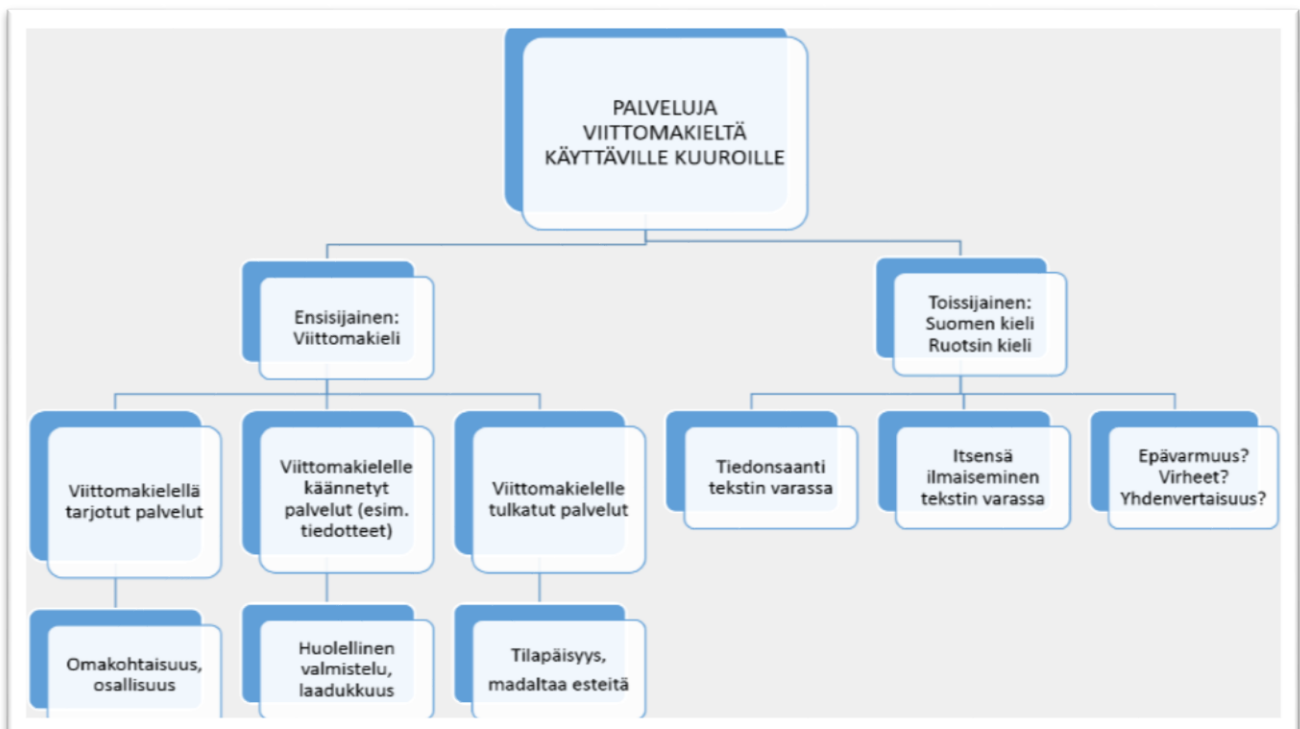
2.2.3 Viittomakieliset osana yhteiskuntaa – tuuliajolla vai kippareina?

Viranomaisilla ja palveluja tuottavilla tahoilla näyttää olevan paljon epäselvyyttä siitä, mikä on viittomakielellä tuotettua palvelua, mikä on viittomakielelle käännettyä palvelua ja mikä puolestaan on viittomakielen tulkkauksen välityksellä tuotetun palvelun merkitys näihin verrattuna. Viittomakielen henkilön kannalta eroilla on merkitystä! Ne liittyvät vuorovaikutuksessa välittyvän tiedon oikeellisuuteen, siis esimerkiksi potilasturvallisuuteen ja itsemääräämisoikeuteen.

Viittomakielellä tuotetulla palvelulla tarkoitamme sellaisia asiointipalveluja, joissa palvelua tarjoava taho on palkannut viittomakielisten asiakkaiden käyttöön äidinkieleltään viittomakielisiä työntekijöitä (joko kuuroja tai kuulevia). Myös viittomakieltä vieraana kielenä käyttävistä työntekijöistä osa saavuttaa sujuvat taidot viittomakielessä ja hallitsee myös viittomakielen kulttuurin edellyttämät tiedot ja taidot.

Viittomakielelle käännettyistä palveluista hyvänä esimerkkinä voidaan pitää viranomaisten sivuilla julkaistuja lakitekstien tai muun informaation käännöksiä. Ne on valmisteltu huolella ja niitä kuvattaessa on kiinnitetty erityistä huomiota myös käännosten laatuun niin kielellisestä ja kulttuurisesta kuin teknisestäkin näkökulmasta. Joissakin tilanteissa myös yksittäisen asiakirjan kääntäminen viittomakielelle on tarpeen.

Tulkin välityksellä tarjottu palvelu ei varsinaisesti ole kielellinen oikeus, sillä se ei vastaa viittomakielellä tuotettua palvelua. Viittomakielen tulkki kääntää puhetta viittomakielelle tai viittomakieltä puheelle yleensä samanaikaisesti, ja tulkkaukseen voi valmistautua vain osittain. Virheitä tapahtuu ja osa asioista saattaa jäädä pois. Viittomakielen tulkkaus on Suomessa yksi vammaan perusteella myönnettävä palveluista. Se on hyvä ns. kohtuullisen mukautuksen keino, jolla tilapäisesti vähennetään osallistumisen esteitä ja lisätään asiakkaan yhdenvertaisuutta esimerkiksi asiointitilanteessa, koulutuksessa tms.

KUVIO 1. PALVELUJA VIITTOMAKIELTÄ KÄYTTÄVILLE KUUROILLE.

Kuten edellisen sivun kuviosta käy ilmi, kirjallinen viestintä on viittomakieliselle henkilölle usein toissijainen keino hankkia tietoa tai asioida. Kuurojen kirjavasta koulutushistoriasta johtuen heidän luku- ja kirjoitustaitonsa vaihtelee. Kielellisten oikeuksien näkökulmasta – ja myös viittomakielilain mukaan – on erittäin tärkeää kunnioittaa viittomakielisen henkilön äidinkieltä ja sen käyttömahdollisuuksia. On epäasiallista vedota siihen, että henkilö ”osaa” jotakin muuta kieltä. Aina ei ole asiallista myöskään vedota viittomakielten käyttäjien ”vähäiseen” lukumäärään – kaikki kielet ovat lähtökohtaisesti yhtä arvokkaita, olipa niillä minkä verran puhujia tahansa.

Koska viittomakieltä käyttävien suomen tai ruotsin kielen luku- ja kirjoitustaito vaihtelee paljon, viime vuosina on nostettu esille myös tarve saada asiakirjakäännöksiä viittomakielelle. Asiointitilanteessa viittomakielen tulkin viittoma nopea tulkinno ei tallennu mihinkään, joten siihen palaaminen on usein vain muistin varassa (aina ei ole mahdollista tehdä muistiinpanoja). Osasta asioita kirjallinen päätös saadaan vasta asiointitilanteen jälkeen.

Osa asiakkaista tarvitsee virkailijan apua myös lomakkeiden täyttämiseen. Erityisesti ovat huolestuttaneet TE-keskusten käytännöt, joista äärimmäinen esimerkki lienee se, että asiakas ei voinut ilmoittautua itsenäisesti työnhakijaksi, koska hän ei osannut käyttää nettipalvelua eikä hänen suomen kielen taitonsa riittänyt lomakkeen täyttämiseen. Virkailija kieltäytyi kirjoittamasta tietoja viittomisen perusteella.

G. Tiedonsaanti ja digitalisaatio

NYKYTILA. Viittomakielilakia valmisteleva työryhmä nosti mietinnössään (42/2014) yhdeksi kehittämishaasteeksi viittomakielisten tiedonsaannin kehittämisen. Viranomaisten tiedottaminen viittomakielellä todettiin toteutuvan vaihtelevasti eikä esimerkiksi kriisiviestintää oltu tuohon mennessä kehitetty siten, että viittomakieltä käyttävät saisivat tarpeellista tietoa viittomakielellä.

Julkisyhteisöjen ja viranomaisten tuottama viittomakielinen informaatio on KIPO2:n ohjelmakaudella lisääntynyt vähän. Kun velvoittavaa lainsäädäntöä tai ”yhteiskuntasopimusta” julkisyhteisöjen viittomakielisen informaation tuottamisesta ei ole, kukin hallinnonala vastaa vain omasta toimialastaan, ja siksi toiminta on edelleen hajanaista ja ratkaisut kirjavia myös laadullisesti.

Kuurojen Liitto on pyrkinyt täydentämään viittomakielisen informaation vajetta osana omaa toimintaansa. Liiton toiminta ei kuitenkaan voi olla päällekkäistä viranomaisten tai julkisyhteisöjen velvoitteiden kanssa. Painopiste onkin viime vuosina siirtynyt Raha-automaattiyhdistyksen varoin kuurojen tiedonsaannin edistämiseen.

Syksystä 2014 alkaen Kuurojen Liitto on ylläpitänyt opetus- ja kulttuuriministeriön avustuksen turvin Viittomakielistä kirjastoa – kirjaston perustaminenhan oli yksi KIPO2:n tavoitteista. Viittomakielinen kirjasto on verkkopalvelu, johon kootaan viittomakielistä aineistoa. Osa materiaalista on käännetty suomeksi tai ruotsiksi. Kirjasto tallentaa Suomen viittomakielisten kulttuuria, historiaa ja kieltä. Aineisto on helposti kaikkien saatavilla eikä asiakkuus vaadi rekisteröitymistä. Kahden ensimmäisen toimintavuoden aikana kirjastossa vieraili lähes 50 000 eri IP-osoitetta, kirjastokäyntejä on ollut lähes 100 000 ja videoita on klikattu lähes 300 000 kertaa.

Yleisradio on kasvattanut viittomakielistä ohjelmatarjontaa ja luonut uusia ohjelmamuotoja yhdessä Kuurojen Liiton ja viittomakielisten media-alan asiantuntijoiden kanssa. Kielipoliittisen ohjelman suosituksissa mainittujen ajankohtaisohjelmien, lastenohjelmien sekä viihteellisen otteen saralla on otettu edistysaskeleita (mm. eduskunnan kyselytuntien televisiointi tulkattuna 2012 alkaen, tulkkaus vaalikeskustelujen uusintalähetysten yhteydessä, Pikkukakkosessa esitetyt viittomakieliset sadut ja tarinat, Jarkko ja kuuro Amerikka –sarja keväällä 2016).

KEHITTÄMISTARPEET. Yleisradion uudistuksessa on tärkeää turvata viittomakielisten ohjelmien tuotannon ja esittämisen saavutettavuus ja kehitys. Viittomakielisiä ohjelmia tulee jatkossakin esittää luontevasti ns. suuren yleisön kanavilla (TV1, TV2, Teema / Yle Fem TV-lähetysinä). Nyt kun Yleisradio julkaisee yhä enemmän ohjelmia verkkoympäristössä, avautuu mahdollisuus luoda viittomakielinen Yle Areena-kanava viittomakielisiä Ylen verkkolähetystyksiä varten. Viittomakielisyyden ja saavutettavuuden kannalta ongelmallisia ovat mm. usein suorina lähetettävät urheiluohjelmat sekä muiden kuin viittomakielisten lastenohjelmien saavutettavuus joko viittomakielellä tai tekstitettyinä.

Samaan aikaan on edennyt Kansallisen palveluarkkitehtuurin rakentaminen²⁵, jossa pyritään helpottamaan ihmisten asiointia viranomaisten kanssa. Kyse on monien arkielämän keskeisten palveluiden viemisestä sähköisiksi palveluiksi, jolloin palveluita käytetään esimerkiksi tietokoneen tai älypuhelimien avulla. Jo nyt esimerkiksi julkisen liikenteen palvelut (aikataulut, matkalipun ostaminen), ajanvarausjärjestelmät ja postipaketin kulkemisen seuraaminen ovat palveluja, joissa hyödynnetään teknologiaa.

Ongelmana on se, että osa ihmisistä ei syystä tai toisesta voi käyttää tietokonetta, jolloin he jäävät palvelujen ulkopuolelle. Euroopan Unionin saavutettavuusdirektiivillä²⁶ halutaan varmistaa, että verkkopalvelut ja mobiilisovellukset sopivat kaikille käyttäjille, myös vammaisille.

Viittomakielisten näkökulmasta tärkeää on varmistaa, että myös digitaalisissa palveluissa tietoa ja neuvontaa voi saada viittomakielellä ja että myös verkkoasiointissa voi käyttää viittomakieltä. Erityisen tärkeää tämä on sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

H. SOTE- ja aluehallintouudistus

NYKYTILA. Viittomakieliset asiakkaat ovat raportoineet, että ongelmat tulkkauksen saamisessa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa ovat jatkuneet. He eivät aina pyynnöstään huolimatta ole saaneet paikalle viittomakielen tulkkia. Kunnilla ei ole ollut yhtenäisiä käytäntöjä siinä, miten viittomakielen tulkkaus järjestetään. KELAn tulkkauspalvelujen välityskeskus ei välitä tulkkia viranomaisille eikä näin ollen myöskään sosiaali- ja terveydenhuollon käyttöön.²⁷

²⁵ <http://vm.fi/palveluarkkitehtuuri>; <https://esuomi.fi/>;

²⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L2102&from=FI>

²⁷ Oikeuslaitoksessa tulkkaus näyttäisi järjestävän helpoiten siten, että tulkkaus tilataan viranomaisen toimesta. Tietoisuutta lienee edistänyt EU:n direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (EU/64/2010), jossa viittomakieltä käyttävät on huomioitu.

Kuurojen Liiton työntekijä raportoi asiakkailleen tapahtuneita tilanteita:

”Henkilökunta päättää ’Kyllä me pärjäämme kirjoittamalla.’ Kukaan ei kysy kuuroilta potilaalta, pärjääkö hän!”

”-- Sitten ihmetellään, kun asiakas ei tule paikalle tai mene labraan tai hoida muita sairautteen liittyviä asioita. Asiakas ei myöskään ymmärrä kirjeitä, joita terveydenhuolto lähettää. Esimerkiksi labraan kutsu, joissa ohjeet, miten pitää toimia ennen näytteenottoa. Esimerkkinä syöpäpotilaan hoidon aloittamisen viivästyminen usealla kuukaudella, kun ei asiakas ollut ymmärtänyt, että hänellä on syöpä.”

Lisäksi ongelmana on saadun palautteen mukaan tulkkauksen laatu:

...tulkkauksen taso vaihtelee paljon. Tulkin taito ei aina riitä tilanteeseen. Tulkkauksessa tulisi huomioida tilanteen vaativuus suhteessa tulkin taitoon. Nykyään Kela painottaa liikaa hintaa.”

KEHITTÄMISTARPEET. Liiton saaman asiakaspalautteen perusteella viittomakieltä käyttävät kuurot hahmottavat hyvin ne tilanteet, joissa he toivovat suoraa kontaktia asiaa hoitavaan virkailijaan tai työntekijään. Tärkeimpinä asiointipaikkoina mainitaan terveyden- tai sairauden hoito ja sosiaalihuollon palvelut sekä Kela ja TE-toimistot. Lisäksi tietyt haavoittuvat ryhmät ja heidän tarpeensa tunnustetaan:

”Työssäni (järjestössä) olen nähnyt, ettei tulkkauksen todellakaan toimi mielenterveyspalvelun puolella. Tarvitaan suora kontakti, tulkkauksen välityksellä toimiva hoitosuhde ei ole tehokasta ja viittomakielinen mielenterveyspotilas saanut väärää hoitoa/noudattaa väärin tai vastaavaa, kun ei olla ymmärretty molemmin puolin tulkkauksesta huolimatta, siinä jää pois paljon "sanattomia" viestejä kun ne häviää tulkkauksen kautta. Omakohtaista kokemusta ei ole mutta voin kuvitella koko tilanteen. Kipeistä ja vaikeista asioista ei ole mukava keskustella tulkin välityksellä, siinä ei synny luottamuksellista suhdetta verrattuna ilman tulkkauksia tapahtuvaan kommunikointiin.”

”Varsinkin vanhusten kohdalla olisi tärkeää, että heillä olisi vanhaa viittomakieltä käyttävä riittävän rauhallisesti viittova tulkki. Samoin pitäisi huomioida tulkin paikallistuntemus, nykyään tulkki voi tulla kaukaa. Joskus tämä aiheuttaa ongelmia.”

VIITTOMAKIELI SOTE-PALVELUJEN KIELEKSI!

Kuurojen Liitto ja useat muut järjestöt ovat olleet huolissaan siitä, että viimeisimmässäkään sote-järjestämislaissa viittomakieltä ei mainita nimenomaisesti. Viittomakielilaki edellyttää viranomaisia edistämään viittomakielisten mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Tiedonsaanti on edellytys sille, että asiakas voi jatkossa käyttää valinnanvapauttaan – jos ei tiedä vaihtoehtoja, ei voi valita. Miten asia jatkossa järjestetään maakunnissa? Entä miten järjestetään viittomakielen tulkkaukset?

Kyse on erittäin keskeisestä palvelusta, joka koskee jokaista. Tästä syystä Kuurojen Liiton edunvalvonta- ja vaikuttamistyö tulee lähivuosina keskittymään erityisesti siihen, miten viittomakieltä käyttävien palveluja kehitetään sote- ja aluehallintouudistuksessa maakuntatasolla. Liitto katsoo, että keskitetyt ja selkeästi koordinoitut palvelukokonaisuudet toisivat myös kustannustehokkuutta.

1. Viittomakielen tulkkauksen järjestäminen

NYKYTLA. Viittomakielilakia valmisteleva työryhmä tunnisti mietinnössään, että vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annettuun lakiin (133/2010) eli tulkkauspalvelulakiin liittyy kehittämistarpeita²⁸. Tulkkauspalvelulaki on toissijainen laki. Tulkkauspalvelua järjestetään sen mukaisesti, jos henkilö ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla.

Koska ensisijaisesta vastuusta ei asiakaskunnan kokemusten perusteella näytä olevan riittävän selkeää säätelyä, on Kela käytännössä usein ensisijaisen järjestäjän asemassa. Viime aikoina Kela on kuitenkin rajannut vastuunsa ulkopuolelle sosiaali- ja terveyspalveluissa tapahtuvan tulkkauksen.

KEHITTÄMISTARPEET. Sote-toimijat eivät pääosin tiedä tai tunnista vastuutaan järjestää tulkkausta sitä tarvitsevalle. Lisäksi asiakas- ja potilaslain velvoittavuus on osoittautunut heikoksi, sillä viittomakielen tulkkauksen saaminen on erittäin vaikeaa. Äkillisissä sairaustapauksissa tulkin paikalle saaminen saattaa kestää, ja sen asiakkaat ymmärtävät. Tulkin tilaamatta jättäminen on kuitenkin yhdenvertaisuuslain näkökulmasta tarkasteltuna kohtuullisen mukautuksen epäämistä ja siksi syrjintää.

Tulkkauspalvelulain soveltamista on selvennettävä myös muilta osin. Tulkkauspalvelun kehittäminen onnistuu parhaiten kuulemalla palvelun käyttäjiä ja heitä edustavia järjestöjä. Etenkin sote-uudistuksessa, kun vastuu tulkkauksen järjestämisestä siirtyy kunnilta uusille toimijoille eli maakunnille (käytännössä maakuntien liikelaitoksille ja yksityisille palveluntuottajille), viittomakielen tulkkauksen järjestämistä tulisi tarkastella kokonaisuutena uudelleen. Kahden tai peräti 18 erilaisen tulkkausjärjestelmän kehittäminen Kelan valtakunnallisen tulkkauksen välitysjärjestelmän rinnalle ei ole millään muotoa tarkoituksenmukaista.

---

²⁸ Viittomakielilakia valmistelevan työryhmän mietintö (42/2014)

3 Uudet tavoitteet: NYT OTETAAN VIITTOMAKIELILOIKKA!

KIPO 2 -ohjelmakaudella **viranomaisten tiedon puute** viittomakieleen ja kuurouteen liittyvistä asioista nousi esiin monissa eri yhteyksissä. Ilmiö on tuttu kaikille kielivähemmistöille, mutta viittomakieltä käyttävien tilanne on vielä monimutkaisempi, sillä usein asiaan liittyy myös kuurous. Kolmantena ulottuvuutena asiassa on viittomakieltä käyttävän yhteisön omaleimainen toimintakulttuuri, joka vaikuttaa myös kunkin yksilön identiteetin muodostumiseen.

KUVIO 2. VIITTOMAKIELISEN ASIAKKAAN YHDENVERTAISEN KOHTELUN JA TULOSELLISEN ASIOINNIN POHJA.

Siksi tässä kielipoliittisessa ohjelmassa asiaa lähestytään **yhteistyön lisäämisen** näkökulmasta. KIPO 2 ja jossakin määrin myös tämä asiakirja jatkotoimenpiteineen kuvaavat ongelmia ja kehittämistarpeita, mutta missä piileksivät ratkaisut? Tähän kysymykseen yritämme tuoda vastausta esittämällä muutamia prototyyppisiä **palveluketjujen kuvauksia**, joita voidaan käyttää viranomaisen ja viittomakieltä käyttävien yhteisen kehittämistyön pohjana esimerkiksi tulevissa maakunnissa. Ne soveltuvat yhtä myös kunnallisten peruspalvelujen kehittämiseen hallinnonalasta riippumatta. Tässä asiakirjassa kuvatuista kehittämistarpeista ja jatkotoimenpiteistä suurin osa on sellaisia, joiden voimme ennakoida jossakin vaiheessa toteutuvan, sillä ne liittyvät prosesseihin tai projekteihin, joita eri hallinnaloilla on jo käynnistynyt.

Palveluketjujen kuvausten lisäksi olemme laatimassa **tarkistuslistoja**, joiden avulla yksittäinen virkailija voi varmistaa, että viittomakieltä asiakas tai potilas tulee yhdenvertaisesti huomioiduksi.

Uuden kielipoliittisen ohjelman tavoitteet voidaan tiivistää kolmeen kokonaisuuteen:

1. Viittomakieliset osallistuvat palveluiden suunnitteluun
2. Tiedottaminen viittomakielisille toteutuu kattavasti ja sujuvasti
3. Hoito- ja palveluketjut toimivat